

ӘЛ-ФАРАБИ АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ
ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ МЕМЛЕКЕТТІК ОРТАЛЫҚ МУЗЕЙІ

Қазақстан Республикасы тәуелсіздігінің
25 жылдығына арналған
**«ҚАЗІРГІ ЖОҒАРҒЫ БІЛІМ ЖҮЙЕСІНДЕГІ АРХЕОЛОГИЯ,
ЭТНОЛОГИЯ ЖӘНЕ МУЗЕЙТАНУ»** атты
«VIII Оразбаев оқулары» халықаралық ғылыми-әдістемелік конференция
МАТЕРИАЛДАРЫ
1-2 сәуір 2016 жыл

МАТЕРИАЛЫ
международной научно-методической конференции
«VIII Оразбаевские чтения» по теме
**«АРХЕОЛОГИЯ, ЭТНОЛОГИЯ И МУЗЕОЛОГИЯ В СИСТЕМЕ
СОВРЕМЕННОГО ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ»**,
приуроченной к 25-летию независимости Республики Казахстан
1-2 апреля 2016 г.

PROCEEDINGS
of International scientific and methodical conference «VIII Orazbayev readings»:
**«ARCHAEOLOGY, ETHNOLOGY, MUSEOLOGY
IN THE SYSTEM OF PRESENT HIGHER EDUCATION»**,
dedicated to the 25th anniversary of the Independence
of the Republic of Kazakhstan
1-2 April, 2016

Алматы
«Қазақ университеті»
2016

ОРТАҒАСЫРЛЫҚ ҚАЛАЛАР МЕН ҚОНЫСТАРДЫҢ КЕРАМИКАЛАРЫН ТОПТАУ МӘСЕЛЕСІ (VI–XIII ғ. басы)

Ортағасырлық қалалар мен қоныстарға жүргізілген қазба жұмыстарынан шыққан заттардың басым бөлігін керамикалар құрайтындығы белгілі. Олар алуан түрлі және сандық мөлшері жағынан көп. Осы қыш материалдардың көбісі бұйымның сынық бөлшектерінен тұрса, кейбірі бүтін күйінде бізге жеткен. Қордаланған материалдардан бір ыдыстың бөлшектерінен басқасының пішіндері, жасалынулары мен түстерінің біркелкі еместігі және бір-бірінен ерекшеленетіндігі байқалады. Осыған қарап қыш бұйымдардың қолданыс аясына қарай жасалынып, пайдаланғандығын да аңғаруға болады. Ерекшеліктер қыш бұйымның жасалған өндіріс орындарына да байланысты. Жалпы VI–XIII ғ. басындағы қалалар мен қоныстардың қыш ыдыстары Орта Азияның басқа аудандарында кездесетін ыдыстардан өзгешеленіп тұратын бірқатар өзіндік ерекшеліктері де бар. Тек көршілес аудандар ғана емес, еліміздің өз ішінде де жекелеген өңірлер бойынша да кейбір керамикалар бір-бірінен ерекшеленеді. Сонымен қатар барлығына ортақ жалпы ұқсастықтар байқалғанымен, олар көбіне уақыт шегіне (кезеңдерге) байланысты болып келеді. Кейбір бұйымдардың пішіні бірнеше ғасырлар бойы сақталғанымен, жасалынуы мен өрнектелуінде айырмашылықтар кездесіп жатады. Бір қарағанда пішіндері бірдей ыдыстардың да геометриялық тұрғысына қарай өзіндік белгілері болады. Келесі бір ыдыстар тіпті барлығынан бөлектеңіп тұрады. Мұндай қыш бұйымдарды жеке бөліп те қарастыруға болады. Дегенмен қыш бұйымдар құрамы, жасалыну технологиясы, қолданыс аясы және т.б. қарай ажыратылады.

Ыдыстардың қандай қызмет атқарғандығын түсіну археологтар үшін кейде көптеген мәселелерді туындатып жатады. Ыдыс пішіні мен түріне байланысты бекітілген категория, оның қызметі мен тұрпатына қарай аталған терминологиясымен байланысты. Айта кетерлігі, жалпы ортағасырлық ыдыстардың мағынасын ашатын белгілі бір дәрежедегі морфологиялық-технологиялық ерекшелігі олардың қызметін шектегендігі байқалады. Олар кейбір археологиялық әдебиеттерде негізінен пайдалы, қызметтік, тұрмыстық, дәрекі немесе қарапайым ыдыстар болып сипатталғанымен, бұл терминдердің ешқайсысы нақты емес.

Негізінен қыш ыдыстарды технологиялық-қызметтік (қолданылу аясы) белгілері бойынша бөліп қарастырған жөн. Керамикаларды осылай бөлу оларды топтау мен сипаттауға көп септігін тигізіп қана қоймай, олардың жасалу технологиясын да түсінуге көмектеседі. Бүгінде орыс тілінде жазылған әдебиеттерде керамикаларды «столовая», «кухонная» және «хозяйственная» немесе «бытовая» деп бөледі. Мұны қазақ тілді археологтар әртүрлі қолданып келеді.

Д. Тәлеев «столовая» мен «кухонная» ыдыстарын ас пісіретін және ас ішетін ыдыстар деп жазған [1, б. 77-92].

Басында төрт том болып жоспарланып, кейіннен бес том болып шыққан Қазақстан тарихының (көне заманнан бүгінге дейін) 1996 жылы жарық көрген бірінші томында қыш ыдыстар кешені үшке бөлініп топтастырылған: «ас пісіретін ыдыстар – қазандар, көзелер, қақпақтар, табалар, мосылар; азық түліктерді сақтауға, оларды тасымалдауға арналған ыдыстар – кеспектер, кеспекшелер, көзелер, құмыралар, кіреңкелер және ас ішетін ыдыстар – құмыралар, тегенелер, саптыаяқтар» [2, б. 367]. Жалпы бұл кітап орыс тілінде жазылып қазақ тіліне аударылғанға ұқсайды. Сондықтан, аудармашылардың осылай бергендігін ескерген жөн.

К. Байпақов пен А. Нұржанов өз еңбектерінде ыдыстарды қолданыс қызметіне қарай екіге: асханалық және шаруашылық деп бөліп көрсеткен [67, б. 138].

Махмұд Қашқаридың жазбасында «кухня» сөзі «AŞLIQ» яғни бүгінде қолданып жүрген ас сөзінен алыстамай жалғау жалғанып берілген [3, с. 63].

Орыс тіліндегі еңбектерде керамикаларды бірнеше топтарға бөлгенімен, онда да бұйымдарды функциясына қарай атаулар беріп топтастырған.

П.Н. Кожемяко өз еңбегінде «кухонная», «столовая» бұйымдарына қандай ыдыстар кіретінін жазғанымен, шаруашылықта да қолданылатын ыдыстарға тоқталған [4, с. 24-30].

М.С. Мерциев Тараз қаласынан табылған қыш ыдыстар үш мақсатта пайдаланғандығын («кухонная», «столовая», «хозяйственная») атап өткен [5, с. 40].

Т.Н. Сенигова Талас өңіріндегі VI–IX ғғ. және одан бұрынғы асүйлік және шаруашылық мақсаттағы қыш ыдыстар жапсыру арқылы дайындалған, ал, асханалық ыдыстар шарықта жасалған деп, оларға

жататын ыдыстарды атап өтеді [6, с. 84].

Е.И. Агеева мен Г.И. Пацевич шартты түрде шаруашылық және тұрмыстық ыдыс-аяқтарды қолданыстық қызметіне қарай төртке бөлген:

1. Сұйықтық пен сусымалы заттарды сақтау мен тасымалдауға арналаған ыдыс-аяқтар;
2. Ас әзірлеуге тұтынылатын ыдыс-аяқтар;
3. Шаруашылық жұмыстардың әр түріне қолданылатын ыдыс-аяқтар;
4. Тамақтануда және сусындауда пайдаланылатын ыдыс-аяқтар [7, с. 159].

О.В. Кузнецова Талғардан шыққан қыш бұйымдарды қолдану аясына қарай «кухонная», «столовая» және «хозяйственно-бытовая» деп бөліп, жекелеп сипаттама берген [8, с. 89-90].

Д.А. Воякин, А.А. Нуржанов, О.В. Кузнецова Ортағасырлық Мерке қаласының орталық төбесіне жүргізілген кесік қазбасынан шыққан қыш бұйымдарды тұтыну шарасына қарай төртке бөлген: асүйлік, асханалық, шаруашылық және тұрмыстық [9, с. 81-93].

Шу өңірі қалаларының заттай мәдениетін зерттеуші Б.Э. Аманбаева қыш ыдыстарды екі топқа: «А» (асханалық) және «Б» (асүйлік және шаруашылық) деп бөлген [10, с. 9].

Сонымен, жоғарыда аталған еңбектерде барлық қыш бұйымдар қолданылуына қарай бірнеше топтарға бөлінеді екен. Дегенмен, қыш бұйымдарды төмендегідей топтарға: асүйлік, асханалық, шаруашылық-тұрмыстық деп бөліп қарастырған оларды тереңірек түсінуге мүмкіндік туғызады.

Саны жағынан көп кездесетін, жасалуында құрамына саз балшыққа айтарлықтай мөлшерде құм, майда қиыршық тас қосылып сапалы жасалатын асүйлік ыдыстар, саз балшыққа аз мөлшерде құм қосып немесе қоспай жасалған асханалық ыдыстар, шаруашылық және тұрмыстық ыдыстар деп жекелеген топтарға жатқызып қарастыру, олардың қолданыс аясына қарай да жасалынуы мен пішіндері туралы көп мәліметтер береді.

Кейбір жекелеген ыдыстар сапасы мен жасалу технологиясына қарай асүйлік және асханалық болып кездеседі. Ондай ыдыстарға көзелектерді жатқызуға болады. Саздың құрамына құм және майда қиыршық тас қосылып сапалы жасалған көзелектер көбінде ошақта (тандырда) ас дайындауда, ал, сазға аз мөлшерде құм, ұсақталған қыш қосылып, сапалы жасалып күйдірілген көзелер асханада пайдаланылған. Олар сыртындағы от күйігіне және саздың құрамына қарай ажыратылады. Осындай белгілеріне байланысты асүйлік және асханалық ыдыстар тек асханалық деп те беріледі.

Құмыра, құман мен үлкен саптыаяқтардың жекелеген түрлері асхана мен шаруашылықта да пайдаланылған. Оларды ажырату қиындық туғызады, сондай белгілеріне қатысты Б.Э. Аманбаева асхана мен шаруашылық ыдыстарын бір топқа кіргізіп қарастырған болуы мүмкін.

Үш топтың да ыдыстарын жасалуына қарай пішінін үлкен екі топқа бөлуге болады: жабық және ашық пішінді (бұл жерде ыдыстың ауыз жағы айтылып отыр).

Жабық пішіннің өзі құмыралар мен қазандар тобы болып бөлінеді. Жабық пішінді ыдыстарға пропорциялық жағынан созылған, иығы бар немесе кішкене иықты ыдыстар кіреді. Пропорция бойынша созылған биіктігі диаметрінен көп барлық ыдыстар құмыралар тобына, ал биіктігі диаметрінен сәл үлкен немесе кіші ыдыстар қазандар тобына кіреді. Дегенмен кейбір ыдыстардың пішіндік құрылымын анықтау қиындық туғызып жатады. Ондай жағдайда барлық жабық ыдыстар құмыра ретінде топталады.

Ашық пішінді ыдыстарға иықсыз немесе кішкене иықты ыдыстар кіреді. Мұнда терминдік түсінбестік болмау үшін барлық ашық пішінді ыдыстарды тостаған тобына жатқызуға болатын сияқты. Олар: тостаған, тостақ, саптыаяқ, табақ, таба, үйкек, тегеш, тегене, майшам, келі, дастарқан және қақпақтар. Ашық және жабық пішіндегі ыдыстар шетелдік әдебиеттердегі ыдыстардың шектелген және шектелмеген пішіндеріне өте ұқсас келеді.

Топ ішінде ыдыстардың пішіні морфологиялық құрылымына қарай, яғни ыдыстың көлемі мен пропорциясына қарай бөлінеді. Сонымен қоса, ернеуінің (тәжісінің не жағасының) қайтарылуы мен қабырғасына, болса тұтқасына, жекелеген әшекейленуі мен өрнегіне қарай бөлінеді.

Асүйлік топқа мынандай пішінді бұйымдар кіреді: көзе, көзелек, қазан, таба, қақпақ, бірлі-жарым саптыаяқ, қазан тұғыры, үйкек және т.б.; асханалық топқа: тостаған, тостақ, кесе, табақша, табақ, түбек, гүлсауыт, саптыаяқ, құмыра, көзелектің кейбір түрлері, құман және т.б.; шаруашылық-тұрмыстық топқа: құм, құмша, тегеш, тегене, қақпақ, келі, шырақ, майшам, шырағдан, қор-қор, түтеткі ыдыс, үстел, дастарқан, тандыр және т.б. Ал, кейбір ыдыстарды, мысалы сынапкөзе (сфераконус) жеке де, болмаса тұрмыстық ыдыстарына қосып қарастыруға болады. Себебі, оны медициналық мақсатта да, яғни дәрі салатын ыдыс ретінде де қолданған.

Керамикалық зерттеу саласындағы ыдыстың пішіні мен оның қызметі арасындағы мәселелерді ажыратып беру қиындық туғызғанымен, кейбір ыдыс түрлері пішіндік құрылымына қарай нақты

шешімін тапқан. Кейбіреулерінің пішіні бүгінгі қолданылып жүрген ыдыс-ақтарға байланысты аталғанымен, қызметтік жағынан сай келмейтіндері де бар.

Дегенмен пішіндік/қызметтік қатынасына қарай морфологиялық немесе құрылымдық сипаты мен қызметтік рөлінің өзара әрекеттесуі әлі де болса толық зерттелмеген мәселе.

Американдық әдебиеттерде көбінде ыдыстардың пішіндерін жіктеудің келесі бір тәсілі көлеміне немесе геометриялық формаға негізделген. Мұндай жіктелуде негізінен геометриялық пішіндерге: үш қатты зат – сфера, эллипсоид пен сопақ (овал) және үш сыртқы көрініс – цилиндр, конус пен гиперболикка жүгінеді [11, р. 219]. Кейінгісінің ешқандай да анықталған нақты нүктесі немесе өлшемі болмайды. Ыдыс пішіндерін осылай жіктеу шектелген немесе шектелмеген ыдыс тұрқылары үшін пайдаланылады. Осы жерде түсінікті болуы үшін ыдыс пішіндерінің шектелген немесе шектелмеген деген атауларына тоқталып өткен жөн. Шектелген пішін геометриялық форманы біршама сақтаған тұрқы болса, ал шектелмеген пішін форманың жартысын не басым бөлігін жоғалтқан тұрқы. Мойны немесе жағасы бар осы пішіндердің кез-келгенінің ернеуі өз кезегінде геометриялық форманың бір бөлігі болып табылады. Олай болса, тек қарапайым ыдыс пішіні ғана емес, сонымен бірге құрама немесе күрделі нобайлысы да геометриялық баламада (эквивалентте) сипатталады.

Қазақстанның ортағасырлық қыш бұйымдары әлемде жетекші орынға ие деп сенімді айтуға болады.

VI–VIII ғғ. ыдыстардың көбінің түбі тегіс емес, яғни шарықта жасалмағандығының белгісі. Кейбір ыдыстарда пішінделгеннен кейінгі өңдеу іздері байқалады.

IX–X ғғ. бұйымдар жапсырма және көзеші шарығында жасалған топтарға бөлінеді. Жапсыру арқылы жасалған ыдыстардың пайыздық көрсеткіші азаяды. Сонымен қоса, осы кезде пайда бола бастаған түрлі түсте әшекейленген ыдыстарға байланысты, оларды «сырсыз» және «сырлы» деп бөлуге болады. Сырты сырланбаған ыдыстарды «сырсыз» дегеннен гөрі тек ыдыс күйінде беруге де болады. Тек X–XIII ғғ. басындағы ыдыстар «сырсыз» және «сырлы» деп бөлініп беріледі. Сырлы ыдыстардың күрделілігі мен орындалу тәсілінің барлығына ортақ болуына қатысты X–XIII ғ. басы аралығына жататын барлық бұйымдар жеке қарастырылды.

XI–XII ғғ. ыдыстардың көбі көзеші шарығында жасалған деуге болады. Қолдан жапсырылған бұйымдардың саны азаяды. Бұл тәсілмен негізінен асүйлік ыдыстар жасалынды. Осы кезде ыдыс сыртына өрнек жапсыру кең қолданылса, өрнекті қалыппен басу әдісі тарала бастады. Сырты көркемделіп сырланған ыдыстар пайда болды. Қазандардың өзі шарықта дайындалды.

Көзелік саздан бүтіндей немесе біртіндеп жапсырылып не шарықта жасалынған бұйым ежелгі дәуірде де, бүгінгі таңда да адамзат үшін үлкен маңызға ие. Дегенмен, жасалынған керамикалық ыдыстар сұйықтықты алып жүруге, құрғақ нәрсені сақтауға немесе ішіндегісін отта қыздыруға қолданылуы мүмкін. Қайсысын пайдаланса да ыдысқа өзіндік талаптар қояды, сондықтан оның негізгі қолданылуына қарай қажеттілігі тікелей құрылымымен байланысты.

Қыш бұйымдардың нақты қолданылу қызметі қажеттілігінен туындаған морфологиялық-технологиялық сипатымен, оның пішіндік ерекшелігі және технологиясымен тікелей байланысты болмақ. Көзелік саздан жасалған бұйымдардың негізгісі болған қыш ыдыстар мағыналық жағынан алғашқы болып табылғандықтан, оларды топтау мәселесі қарастырылып отыр.

Жалпы қыш ыдыстар қызметіне қарай үш түрлі қажеттілікте болады: сақтау, өңдеу, тасымалдау. Бұлай бөлу ыдыстардың пайдаланылуы мен дизайндық сипатын түсінуге мүмкіндік береді. Яғни ыдыс қызмет етуіне байланысты жоспарланады немесе пішінделеді. Олар: 1) сұйықтық немесе құрғақ нәрсе құю; 2) ішіндегісі ыстық немесе суық болуы; 3) амалдың жиілігі, яғни ішіндегісін араластыру; 4) ішіндегісін пайдалану ұзақтығы, яғни сақтау; 5) тасымалдануы.

Қыш ыдыстардың пішіні мен геометриялық денелердің аралығындағы ұқсастық немесе сыртқы бейнелері керамикалардың тұрқын сипаттаудың негізін қамтамасыз етеді. Олай болса, ыдыс пішіндерін түріне және қолданылу қызметіне қарай топтастырылып немесе геометриялық денелерге қисындастырылып сипатталуы ыдыс көлемі мен сиымдылығын есептеуге, оның құрамын, өрнектелуін түсінуге септігін тигізеді.

1 Тәлеев Д. Келес өңірінің ортағасырлық археологиялық ескерткіштері (VI–XVIII ғғ.): тарих ғыл. канд... дис. – Алматы, 1995. – 204 б.

2 Қазақстан тарихы (көне заманнан бүгінге дейін). Төрт томдық. – Алматы: Атамұра, 1996. – Т. 1. – 544 б.

3 Древнетюркский словарь. – Ленинград: Наука, 1969. – 677 с.

4 Кожемяко П.Н. Раннесредневековые города и поселения Чуйской долины. – Фрунзе, 1959. – 188 с.

5 Мершиев М.С. К вопросу о стратиграфии нижних слоев Тараза // Новое в археологии Казахстана. – Алма-Ата: Наука, 1968. – С. 37-50.

6 Сенигова Т.Н. Средневековый Тараз. – Алма-Ата: Наука, 1972. – 218 с.

- 7 Агеева Е.И., Пацевич Г.И. Из истории оседлых поселений и городов Южного Казахстана // ТИИАЭ АН Каз ССР. – Т. 5. – Алма-Ата: Наука, 1958. – С. 3-215.
- 8 Кузнецова О.В. Новые данные технико-технологического анализа керамики с городищ Илийской долины // Новости археологии. – 1997. – №1. – С. 89-92.
- 9 Воякин Д.А., Нуржанов А.А., Кузнецова О.В. Исследования городища Мерке // Известия НАН РК. Серия общественных наук. – Алматы, 2007. – №1(253). – С. 81-93.
- 10 Аманбаева Б.Э. Материальная культура городов Чуйской долины до монгольской эпохи (VI-нач. XIII вв.) и проблемы культурагенеза: автореферат канд. ист. наук. – СПб, 1993. – 24 с.
- 11 Prudence M. Rice. Pottery Analysis. The University of Chicago Press. – Chicago and London, 1987. – 559 p.

Ә.Ә. Тәжекеев, И.С. Құрманязов

СЫР ӨҢІРІНДЕГІ XVIII-XIX ҒАСЫРЛАРДАҒЫ БЕКІНІС-ҚАМАЛДАР

Мақалада XVIII-XIX ғасырлармен мерзімделетін Сырдарияның ежелгі арналары бойында орналасқан бекініс-қамалдар жайлы жазба деректер мен археологиялық барлау жұмыстарының нәтижелері салыстырылып, сипаттамалар беріледі. Осы бекіністерге қатысты Хорезм археологиялық-этнографиялық экспедициясының архив материалдары енген. Сонымен қатар, зерттеліп отырған кезеңдегі Сыр өңірінің тарихы, саяси ақуалы, жергілікті халықтың шаруашылығы мен кәсіптері қысқаша қамтылған.

XVIII ғасырда Орта Азия территориясының картасында жаңадан хандықтарының пайда бола бастады. Бұқар, Хиуа, Қоқан хандықтардың алдағы мақсаттары өз жерлерін кеңейту болды. Осы мақсатта жаңадан құрылған Орта Азия хандықтары қазақ жеріне шабуыл жасап, көптеген әскери жорықтар ұйымдастыру арқылы басып алған жерлерін өзіне қосып отырды. Соның ішінде Сырдарияның төменгі ағысы XVIII ғасырда Хиуа хандығының ықпалында қалып, осы жерлерде тұратын қазақтардан алым-салық алынды. 1808 жылы Ташкент өз тәуелсіздігінен айырылып, қоқандықтар саяси аренаға шыға бастады. 1814 жылы Түркістанды Қоқан әскерлері басып алғаннан кейін, бұл жерлерде Қоқан хандығының билігі күшейе бастады [1, 155].

Қоқан хандығы Сырдария бойының орта ағысы мен төменгі ағысындағы жерлерге өз билігін жүргізді. Олар Ташкент, Ходжент, Қаратегін, Дарбаза қалаларын өзіне бағындырды. Енді бұл өңірлерді қазақтардан басқада кіші жүз хандарының қол астында болған қарақалпақтар мекендеді [2, 86]. XVIII ғасырдың ортасында кіші жүз Ресейдің қол астына кіргеннен кейін бұл өңірлерде Патша үкіметінің арнайы әскери экспедициялары құрылып, подполковник Шульц басқарған 130 казакпен Арал маңын топографиялық картаға түсіру жұмыстары жүргізілді. Сырдың төменгі ағысын картаға түсіру ісі 1852 жылы басталды. Осы екі ортада қалған қазақтардың кейбіреулері қоқандықтарға, ал кейбіреулері хиуалықтарға өтіп кетті. Хиуа хандығы 1820 жылы Жаңадария, Қуандария, Қызылқұмнан өтіп, Қосқорғаннан (қазіргі Жосалы) Арал теңізіне дейінгі аралықтағы Сыр бойын мекендеген кішкене – Шектілердің, Жиеней, Жолшара, Асан, Үсен, Құрманай, Құттық руларына және Төртқара, Қарасақал, Жаңқабыл, Керейт, Жанқылыш, Шөмекей руларына дүркін-дүркін шабуыл жасап барымталап, әйелдерін, бала-шағаларын тұтқынға алып кетіп отырды. Сыр бойы қазақтары қоқандарға, хиуалықтарға қарсыбірнеше рет көтерілістер жасады. Олардың ішінде Жанкожа Нұрмахамедұлы, Арынғазы Әбілғазиев батырлар бастаған көтерілістер еді [2, 385;].

XVIII-XIX ғасырларда феодалдық соғыстар, жоңғарлар шапқыншылығы тағы да өлке экономикасын төмендетіп жіберді. Суармалы егіншілік жүйесі бұзылып егіс көлемі азайды, көптеген мекендер бос қалды. Сырдария бойында Қоқан, Хиуа феодалдарының үздіксіз жасаған шабуылына қарамастан бұл өңірде егін шаруашылығы кең өріс алды. Сырдың төменгі ағысы егіншілер үшін өте маңызды болды. XIX ғасырдың ортасында Сырдарияда егіншілік кәсібі кедей шаруалар үшін кең түрде жайыла бастады. Қоқандықтар бұл өңірлерге келгенде бөгеттер тұрғызды. Осы өңірлердің қоқан бекіністерін алған И.Ф.Бларамберг күнделігінде бұл деректер береді. 1852 жылы келген И.Ф.Бларамбергтің өзінің естелігінде Шымқорған бекінісін басып алу барысында бекіністің маңынан көптеген бау-бақша бар екенін сипаттайды. *«Части своих людей я разрешил переправиться Жанадарью, чтобы разорить бахчи кокандцев. Мне принесли много огромных дынь, весом 30 фунтов, очень приятных на вкус и сладких. Все мои люди подкрепились этими замечательными плодами, которых здесь было в изобилии»*, яғни бұл өңірлерде егін шаруашылығының дамығанын байқауға болады [3].

Мякишева О.А. Могильник Майбулак V – материалы раскопок полевого сезона 1990 г. (из археологической коллекции ЦГМ РК).....	126
Усачук А.Н. Костяные «пряслица»: варианты использования.....	130
Горячев А.А., Егорова Т.А. Андроновские захоронения могильника Куйган-2.....	133
Айтқұл Х.А. ҚР Мемлекеттік орталық музейінің 2014 жылы Алматы облысы Жамбыл ауданына қарасты Ақтерек ауылдық округінде орналасқан археологиялық ескерткіштерге жүргізілген қазба жұмыстарының нәтижелері.....	137
Омаров Ғ.Қ., Сапатаев С.А., Сағындықова С., Куркеев Е.М. Оңтүстік-батыс Алтайдағы 2015 жылғы археологиялық зерттеу жұмыстары.....	146
Үмітқалиев Ұ.Ұ., Айтбаев А.Б., Әбдіғали Н.Ә. Қырыққүңгір қорымында жүргізілген археологиялық қазба жұмыстары.....	151
Чотбаев А.Е. Предворительные результаты археологических исследований в долине р. Текес.....	157
Омаров Ғ.Қ., Жуматаев Р.С., Сапатаев С. ШҚО Үржар ауданында 2015 жылы жүргізілген археологиялық қазба жұмыстары.....	162
Сатыбалдиева М. Археологические изучения Жетысу (1860-1930-ые гг.).....	166
Оралбай Е.Қ. Қызылүйік тас мүсіндері.....	170
Иванов С.С. Восьмерковидные серьги ранних кочевников Притяньшанья в сакский период.....	175
Тишкин А.А., Мухарева А.Н. Документирование изображений на «оленных» камнях западной Монголии.....	178
Серік Г.С., Амелин В.А. К вопросу об изображениях оленей в искусстве ранних кочевников.....	182
Сихымбаева К.Б. Күлтөбе қорымынан табылған одонтологиялық материалдардың сипаттамасы.....	184
Горячев А.А. Археологические исследования древних поселений хребта Ешкиольмес.....	187
Хорват В. Памятники скифской эпохи Венгрии.....	191
Торежанова Н.Ж. Детали поясного набора из древнетюркского памятника Сулукоян.....	197
Бисембаев А.А., Фоменко А.С. Комплекс случайных находок раннего средневековья из песчаных массивов среднего течения уила.....	201
Төлеубаев Ә.Т., Талеев Д.Ә., Жуматаев Р.С., Шағырбаев М.С. Қоскеліншек қалашығына 2014 жылы жүргізілген археологиялық қазба жұмыстарының қорытындылары.....	205
Бугарчѳв А.И., Дзюба Ю.В. Булгарские монеты XIII в. с «трѳхногой» тамгой. Вес и номинал.....	210
Брагин А.О. Мелкие фракции танга в денежном обращении государства Амира Тимура..	214
Петров П.Н., Белтенев Ж.М. Продукция монетного двора Отрар. Во время междоусобиц первого десятилетия XIV века.....	216
Хазбулатов А.Р., Акылбек С.Ш., Шохаев К.А., Султанмуратов Б.С., Естемесов Е.А. Научно-исследовательские работы на городище Кулан в 2015 году.....	218
Ақымбек Е.Ш. Ортағасырлық қалалар мен қоныстардың керамикаларын топтау мәселесі (VI-XIII ғ. басы).....	223
Тәжекеев Ә.Ә., Құрманиязов И.С. Сыр өңіріндегі XVIII-XIX ғасырлардағы бекініс-камалдар.....	226
Ильин Р.В., Амиров Е.Ш., Акылбек С.Ш. Мавзолей Сабит – мемориальное сооружение середины XIX века.....	229
Өсеров Т.О. Түркістан жазирасының Сидак микрооазисінде жүргізілген археологиялық барлау жұмыстары.....	232
Ахмет С.З., Жұмабай Ө.Ж., Қалдыбек С.Т., Ахметова Г.С., Құлымбет О.Б. Сырдария өзенінің орта ағысында орналасқан Отырар өңірінің тарихи-мәдени мұраларының 2011-2014 жыл аралығындағы зерттелуі.....	235
Мургабаев С.С., Бахтыбаев М.М., Малдыбекова Л.Ж. Қаратау жотасының жаргас суреттеріндегі түйе бейнелері.....	238
Терекбаева Ж.М. Еуразия даласынан табылған петроглифтердегі «дөңгелекті көліктер»..	243
Бекназаров Р.А., Сақан Қ.С. Қазақстан археологиясындағы түйе бейнесі.....	246